

TALABALARDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

To'xtamisheva Maftuna Xursanovna

Termiz davlat pedagogika instituti

Annotatsiya. Ushbu maqolada nazariy va tanqidiy fikrlashni shakllantirishning asosiy bosqichlari o'rganildi. Talabalarda tanqidiy va ijodiy fikrlashni shakllantirishning maqsad va vazifalari, talabalarning yoshi va imkoniyatlarini hisobga olgan holda tanqidiy va ijodiy fikrlashni pedagogik-psixologik jihatlarini ko'rib chiqildi.

Kalit so'zlar: fikrlash, ijtimoiy tartib, tanqidiy fikrlash, tafakkur turlari, ijodiy fikrlash, intellektual salohiyat

Talabalarda tanqidiy tafakkur — bu ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash, dalillash va asosli qaror qabul qilish qobiliyati bo'lib, u mustaqil fikrlashning asosi hisoblanadi. Muammoli ta'lim texnologiyasi tanqidiy tafakkurni rivojlantirishning samarali vositasi bo'lib, u talabaning tayyor bilimni qabul qilishidan ko'ra, mustaqil izlanish orqali bilim hosil qilishiga imkon yaratadi. Muammoli vaziyatlar yaratish talabaning fikrlash jarayonini faollashtiradi, unda savol berish, turli nuqtai nazarlarni solishtirish va eng maqbul yechimni tanlash ko'nikmalari rivojlanadi. Savol-javob, munozara va debatlar orqali talabalar dalillash, fikrini himoya qilish va qarama-qarshi g'oyalarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Refleksiya jarayonida talaba o'z bilim olish faoliyatini baholaydi, kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi va kelgusi ishlari uchun reja tuzadi. Interfaol metodlar — "Aqliy hujum", "Klaster", "Venn diagrammasi" va "Insert" texnologiyalari talabalarda tahliliy yondashuvni kuchaytiradi. Axborot texnologiyalaridan foydalanish tanqidiy tafakkur rivojlanishiga qo'shimcha imkoniyat yaratadi, ayniqsa onlayn platformalar va interaktiv vositalar bu jarayonni jonlantiradi. Muammoli ta'limni samarali joriy etish uchun o'qituvchi metodik tayyorgarlikka ega bo'lishi, darsda ijodiy va erkin muhit yaratilishi, talabaga mustaqil ishlash imkoniyati berilishi zarur.

Tanqidiy tafakkur rivojlangan talaba murakkab vaziyatlarda tezkor, mantiqiy va asosli qaror qabul qila oladi hamda kasbiy faoliyatida yuqori natijalarga erishadi. Hayotning madaniy, moddiy va ishlab chiqarish sohalaridagi o'zgarishlar, jamiyat oldida turgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolar tafakkurning o'zgarishiga, dunyoqarashning o'zgarishiga, dunyo va ijtimoiy hayotni o'zgartirish bo'yicha faoliyatga munosabatning o'zgarishiga olib keldi. Ilgari hech qachon ta'lim tizimi o'quvchilarni bunday o'zgarish dinamikasiga, oldindan aytib bo'lmaydigan, murakkablikka va bitta aniq fikrlash chizig'ining yo'qligiga tayyorlamagan edi. Jamiyat tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega: o'rnatilgan fikr va

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

mulohazalarni shubha ostiga olishni biladigan odamga talabga ega; dialogga qodir; muammoning mohiyatini va uni hal qilishning muqobil usullarini aniqlash; har doim tekshirilishi mumkin bo'lgan fakti taxmin va shaxsiy fikrdan qanday ajratishni biladigan odam. Shu munosabat bilan darslarni demokratik tamoyillar asosida, ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda o'tkazish tobora an'anaga aylanib bormoqda. Noan'anaviy deb ataladigan faoliyat an'anaviy bo'lib qoldi. Insonning shaxsiyati zamon taraqqiyoti bilan hamohang rivojlandi. Shundan kelib chiqib, noan'anaviy darslarni ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylantirish natijasida innovatsion, yangicha yondashuvlar zamonaviy pedagogika uchun kun tartibiga aylandi. Umumta'lim fanlarini o'qitish jarayonida xalqimizning buyuk mutafakkirlarining ilmiy asarlaridan foydalangan holda dars mazmunini boyitish o'quvchilarni mustaqil fikrlaydigan shaxs sifatida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'tmish mutafakkirlarining g'oyalari zamonaviy ta'lim va tarbiya jarayoni uchun muhim ahamiyatga ega. Sharq Uyg'onish davri asoschilari Ibn Sino, Beruniy, Forobiy, Xorazmiylarning ilmiy merosi, undagi ilg'or va mustaqil fikrlar jahon fani, zamonaviy milliy pedagogika va uning aks etishi uchun o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Shuningdek talabalarni mustaqil fikrlashga qodir, barkamol shaxs bo'lib, milliy o'zlikni anglashida, o'zbek ta'lim va tarbiya tizimida bitmas- tугanmas ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi.

18-19-asrlar va o'tgan asr boshlarida Sharq mutafakkirlari, ayniqsa shoir va ma'rifatparvarlar, milliy ta'lim va tarbiya tizimiga asos solgan jadid olimlarining faoliyati yoshlarimizga ibrat bo'lmoqda. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarida yoshlarni irodasi mustahkam, mehnatsevar, yangilikka intiluvchan, har qanday qiyinchilik va to'siqlarni yengib o'tadigan, bir qancha kasb-hunarlarni puxta egallagan shaxs etib tarbiyalash vazifasi ilgari surilgan.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar tizimiga kiradigan fanlarni o'qitishda psixologiya har bir shaxsning mustaqil fikrlash jarayoni, uning shakllanishi, fikrlash jarayonida shaxs noma'lumini, yangini o'rganishi haqidagi farazni; pedagogika ijodiy faoliyatni shakllantirish va rivojlantirish, yoshlarni mustaqil fikrlashni rivojlantirish orqali faol mehnatga tayyorlash yo'llarini o'rganadi; Shu bilan birga, falsafa tafakkur shakli va mazmunining paydo bo'lish sabablari va xususiyatlarini, tarixiy rivojlanish xususiyatlarini o'rganadi.

Hozirgi vaqtda psixologiya va pedagogikada ta'limning rolini oshirishga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Bu vazifalarni amalga oshirishda maktab, akademik litsey o'quvchilarida erkin fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi o'rganilayotgan fan doirasida talabalarga bilim beradi, lekin mavzu bo'yicha bilim olishning optimal usullari, o'ziga xos usullari hali ham yetarli emas. Bu yo'nalishda mashhur o'zbek psixologlari, psixologiya fanlari doktori, professorlar M.Davletshin, E.G'oziyev, V.M.Karimovanning ilmiy faoliyatini alohida ta'kidlash lozim. Sh. Baratov, A. Jabborova, Z.T. Nishonova o'zlarining ilmiy izlanishlari va tavsiyalari bilan

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

umumta'lim maktablari va kasb-hunar ta'limi muassasalarida yoshlarda mustaqil fikrlashni shakllantirish va rivojlantirishga katta hissa qo'shganlar.

Oliy ta'lim tizimi oldida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, talabalarga ilmiy va hayotiy muammolarni hal etishning ijodiy yo'llarini o'zlashtirishga ko'maklashish, o'z qadriyatlari dunyosini barpo etish va o'z-o'zini tarbiyalash qobiliyatini rivojlantirish vazifasi turibdi. Hozirgi vaqtda olimlar talabalarning bilim olish jarayonini tashkil etish ko'nikmalarining yetarli darajada yuqori emasligini ta'kidlamodalar; Ma'lumki, bizning davrimizda insonning intellektual rivojlanishi bilimlar, xotirada saqlanadigan ma'lumotlar yoki ilmiy ma'lumotlarning tobora ortib borayotgan hajmi bilan emas, balki insonning kerakli bilimlarni tanlashga tayyorligi bilan belgilanadi. tanqidiy tahlil qilish, axborotni tushunish va mustaqil ravishda qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish lozim.

O'quv jarayonida o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini shakllantirish nafaqat zamonaviy sharoitda maktab oldiga qo'yilgan yangi vazifalar bilan bog'liq holda alohida ahamiyatga ega. Shaxsga yo'naltirilgan pedagogikada tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullari zamonaviy jamiyatning rivojlanishiga va shaxsning ichki dunyosiga e'tiborning ortishiga mos kelishi kerak.

Pedagogika va psixologiya fanida talabalarning nazariy va amaliy, mahsuldor va reproduktiv tafakkurini shakllantirish haqida yetarli tushuncha mavjud, bilimlarni egallash jarayonida ijodiy, muammoli fikrlashni rivojlantirish vositasi sifatida muammoli ta'limning yaxlit tushunchasi mavjud; Biroq, psixologlar va o'qituvchilar tomonidan yetarlicha o'rganilgan fikrlashning barcha turlari orasida tanqidiy fikrlash kabi muhim tur eng kam tavsiflangan. Ko'pgina o'qituvchilar tanqidiy fikrlashni o'rgatishning optimal shakllari va usullarini topishga intilishadi, ammo o'qituvchilar tayyorlashda tanqidiy fikrlashni shakllantirishga deyarli e'tibor berilmaydi. Ma'lumki, fikrlashning rivojlanishida turli fanlar muhim rol o'ynaydi, ulardan eng muhimi mantiqdir: insonning fikrlash izchilligi bilan uning aqliy operatsiyalarining jiddiyligi va rivojlanishini baholash mumkin. Agar talaba "to'g'ri fikrlash" qonunlarini o'zlashtirmasa, unga faktlarni baholash, asosli rad etish, voqealarga malakali baho berish, o'z-o'zini baholash va tanqid qilishni o'rgatish qiyin.

Tanqidiylik nafaqat insonning xatti-harakati va bilimiga, balki uni o'zlashtirish va o'zlashtirish usullariga nisbatan ham rivojlanadi. Odatiy stereotiplar va umumiy qabul qilingan qarashlarni buzadigan yangi g'oyalarni rivojlantirishni rag'batlantirish, talabalarga muammoni hal qilishning yagona usulini yuklamaslik, balki ularga muammoni hal qilish uchun usullar va usullarni faol, muqobil, oqilona tanlashni o'rgatish - bu tanqidiy fikrlashga o'rgatish maqsadidir.

O'rta maktab, kollej va akademik litseyda o'quv materialini taqdim etish, o'quv jarayonida izlanishlarni tashkil etishning muammoli texnologiyasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, muammoli ta'lim usullari nafaqat ijodiy, balki boshqa fikrlash turlarini, jumladan, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

asosiy vositasidir. Muammoni hal qilish tarkibida tanqidiy fikrlash ijodiy fikrlashning eng muhim elementi sifatida dalillar, rad etish va farazlar bosqichida "ishlaydi".

Rivojlangan fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan o'quvchilar keng umumlashtirishga intilish bilan ajralib turadi, shu bilan birga ular o'rganishga yangi munosabatni rivojlantiradilar, ayniqsa maktabdan keyingi mashg'ulotlarda. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlashning shakllanishiga ijtimoiy muhit va maktab ta'limi kabi omillar ta'sir ko'rsatadi. Bolalikdan inson o'zining va boshqalarning xatti-harakatlari va mulohazalarini baholashni o'rganadi.

Tanqidiylik darajasi nafaqat insonning bilim va ko'nikmalari bilan, balki uning shaxsiy fazilatlari, aqliy munosabatlari va ko'p jihatdan e'tiqodlari, shu jumladan o'zining "men" ga nisbatan aks ettiruvchi munosabati bilan belgilanadi. , Axloqiy ijtimoiy mas'uliyat, har bir shaxsning individual xususiyatlarini hurmat qilish. Ro'yxatga olingan fazilatlar orasida asosiy o'rinlardan biri tegishli shaxsning haqiqatni izlashga tinimsiz intilishida, haqiqat uchun tanqid qilishda ifodalangan hukmning xolisligi yotadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish xorijiy pedagogika va psixologiyaning umume'tirof etilgan yo'nalishlaridan biridir. Jumladan, E. Bono, J. Gudled, I. Uollen Norman, F. Xobrix Vernoy, E. Rid Mon, V. Okon va boshqalar muammoning nazariy jihatinigina emas, balki umumiy ma'lumot va uslubiy tavsiyalarni bevosita o'qituvchiga berish orqali ishlab chiqishadi. Psixologlar fikrlash jarayonining tanqidiy tomonini rivojlantirishga katta e'tibor berishgan, Shunday qilib, faylasuflar, psixologlar va o'qituvchilar aniq langan muammoning dolzarbligini, "tanqidiy fikrlash" psixologik-pedagogik kontseptsiyasining o'ziga xosligini va unga mos keladigan pedagogik usullar va shakllanish shartlarini tan oladilar. Biroq ular tanqidiy fikrlashni shakllantirish usullari, yo'llari, darajalari, shartlarini deyarli hisobga olmaydilar.

Hatto ilmiy nashrlarni qisqacha ko'rib chiqish ham bizni ishontiradiki, tafakkurni rivojlantirishga ko'p qirrali yondashuvga qaramay, pedagogika fanida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish muammosi yaxshi rivojlanmagan, u hali kategoriyalar va tamoyillar darajasida qat'iy nazariy tushuntirishga ega emas. va amaliyotga kirishni ta'minlamadi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayoni uzoq va oson emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Давлетшин М. Общая психология. – Ташкент: О'qituvchi, 1996. – 416 с.
2. Гозиуев Е. Психология. – Ташкент: Universitet, 2010. – 608 с.
3. Каримова В.М. Психология. – Ташкент: О'qituvchi, 2002. – 312 с.
4. Боно Э. Шесть шляп мышления. – М.: Попурри, 2005. – 256 с.
5. Оконь В. Основы проблемного обучения. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.

